

Історія унікальної української родини Симиренко

Підготувала Н.В. Сидоренко

Рід Симиренків – це унікальна родина, котра пройшла шлях від кріпацтва до мільйонних статків. Це рід промисловців-цукроварів, конструкторів і власників машинобудівного заводу, піонерів пароплавства на Дніпрі, вчених і практиків садівництва, меценатів української культури.

У першій половині XIX сторіччя почався розвиток цукроваріння в Україні, що й дало поштовх неймовірному успіху династії Симиренків – видатних підприємців Черкащини, одних із фундаторів цукрової промисловості України, меценатів, справжніх патріотів рідного краю.

Легенда роду - гайдамацький скарб

За родинною легендою Симиренки походять із давнього спадкового козацького роду. Давньоукраїнське слово «ренка» означає рука, тобто Симиренки означає «семирукі». Перший із відомих Симиренків – козак Андрій Симиренко, який 20 років козакував, перебуваючи у Війську Запорозькому Низовому, беручи найжвавішу участь у всіх баталіях та війнах проти турок та татар. Що й сказати, славний та вдатний був «рубачка» – козак Андрій, так вправно рубався однією правицею, що ніби в нього була не одна права рука, а аж цілих сім. За то і прозвало його Січове товариство «семируким», тобто Симиренком. Вже перед самим руйнуванням Запорозької Січі у 1775 році повернувся козак Андрій до себе на Батьківщину, побрався із молодою гарною козачкою, купив собі землі біля річки Вільшанки під Городищем, що на Черкащині, завів чимале господарство, народив кілька синів та дочок. Проте Катерина II

не збиралась рахуватись із лицарськими заслугами козака Андрія Симиренка перед Російською імперією та в один «прекрасний» день 1775 року оголосила козака Симиренка, його дружину та дітей кріпаками, подарувавши його з родиною разом із землею, пасікою, млином та хутором, придбаним за козацьке двадцятирічне жалування, російському князю М.С. Воронцову. Варто вказати, що крім козака Андрія Симиренка, Катерина II позбавила власних маєтків та козацьких вольностей ще близько трьох мільйонів населення України, щоправда, правителька давала козакам шанс прийняти присягу на вірність їй та Росії або ж викупитися з рабства, заплативши чималу суму грошей золотом... Але так і не покорився гордий запорожець російській цариці, не став приймати присягу, а золотих дукачів, що залишились в нього після війни з турками, вистачало на викуп лише однієї дитини. Довго вагався Симиренко, кого ж із дітей викупити з неволі? Вибір упав на самого кмітливого, працьовитого та розумного. Ім'я його було Степан.

Степан Симиренко став шевцем. Шив добрі, якісні чоботи, сам же їх і продавав на ярмарках у Городищі, Смілі, Корсуні та Черкасах.

Деякі вважають, що велетенські статки, які мультимільйонери вкладали у розвиток української культури, були частиною знайденого ними легендарного скарбу козаків. Таким чином Симиренки розбудували нові заводи, сади.

За легендою в листопаді 1814 року бідний селянин Степан Симиренко заробляв на життя пошиттям чобіт, продаючи взуття на ярмарку міста Сміла, де і зустрів старого бідного козака, який босими ногами стояв на холодній землі. Симиренко до нього звернувся:

- Батьку, купіть чоботи.

- Синку, не має за що, - відповів козак.

Степан, не довго думаючи, вибрав найкращі чоботи і подарував тому чоловіку. Вже повертаючись додому Степан зустрічає того самого чоловіка, але вбраного в форму козацького старшини. Загадковий чоловік був гайдамакою Оникієм і розповів про таємне місцезнаходження так званого гайдамацького скарбу: «Я бачу, що ти добрий чоловік. Я довго шукав таку людину, якій можна довірити величезні козацькі таємниці, величезні скарби. Мені заповідали мої атамани передати ці скарби тим людям, які їх будуть використовувати на відродження України та слави козацької».

Старшина детально розповів Степану, як правильно розпорядитись грошима аби не повернути до себе увагу. Порадив почати з малого: частинами вкладати гроші в оборот. Збудувавши спочатку млин, а потім невеличкими частками нарощувати протягом кількох років вкладення капіталу в розширення справи.

В одному з городищенських ставків на дні лежав човен, наповнений золотом і покинутий гайдамаками. Степан взяв ставок в оренду, спустив воду і знайшов скарб, який дозволив так розбагатіти.

Іншого пояснення величезних статків колишніх кріпаків односельці просто не мали. Адже де це бачено, щоб простий чоловік, не спадковий поміщик чи дворянин, раптом почав успішне виробництво. Однак вони помилялись. Усе своє багатство Смиренки здобули завдяки власній праці, природному хисту до підприємництва і вдалим обставинам: незайнятою на той час нішею цукрового виробництва, вільному обігу землі і надійним компаньйоном [1].

Від кріпаків до мільонерів

Степан Смиренко мав волів та чумакував, але швидше за все продавав не свій товар, а був лише торговельним посередником або постачальником товару заможних купців. Під час однієї з таких зимових торгових експедицій Степан сильно застудився і помер в дорозі.

Смерть батька і фінансова нестабільність сім'ї перетворила його дітей в кріпаків, з яких, здавалося, їм не судилося вийти. Позбавлені практично всіх прав, які були абсолютною власністю своїх господарів, кріпосні довгий час, були замкненим соціальним прошарком. Шанси змінити свою долю були мізерними.

Однак в реальному житті іноді трапляли-

ся щасливі винятки. Смиренки - один з них. Їх пані княгиня Олександра Браницька була досить стриманою і розважливою господинею. Браницьку знали на Черкащині як людяну жінку в відношенні до своїх кріпосних.

Син Степана - Федір був кріпаком, але завдяки ліберальним поглядам графині Браницької, Федір здобуває освіту і навіть розпочинає власну справу: разом зі своїм тестем Яхненко Федір орендував, а потім будував млини вздовж річки Вільшанки біля рідного Платонова Хутора (між Городищем і селом Мліїв на Черкащині), торгував борошном, м'ясом і шкурами.

Торговий дім «Брати Яхненки і Смиренко»

Чи хазяйсько-комерційні таланти Федора Смиренка і його тестя Михайла Яхненка, чи виключно їх чоловічі якості допомогли задобрити бариню, з благословення якої вони розпочали свою справу. Вони допомогли вивести господарство Браницької з кризи, в яку попало близько 25% українських поміщицьких маєтків, і позбавити його від повного банкрутства.

Брати Яхненки володіли особливим вмінням вигідно купувати та продавати товар. Коли до них приєднався Федір, утворилася спілка, в якій комерційну спритність Яхненків доповнював підприємницький хист Смиренка, який надав державного значення справам фірми.

Дохід, отриманий від товарообігу, перевершив всі очікування. Його розмір був настільки великий, що заробивши перший великий капітал на Вільшанських млинах, Смиренко та Яхненко викупили себе та свої сім'ї з кріпаків і незабаром заснували власний торговий дім - Торговий дім «Брати Яхненки і Смиренко», який всього через 10 років, в середині 20-х років XIX століття, практично монополізував торгівлю худобою на південному заході Російської імперії. Фірма стала прообразом першої української, торгової корпорації.

Так на початку XIX століття в Україні з'явилися одні з перших торговців-підприємців, які вийшли з низів.

Торговий дім «Брати Яхненки і Смиренко» заснований у Млієві між 1815 та 1820 роками Михайлом, Кіндратом, Степаном Яхненками та Федором Смиренком.

Діяльність фірми розпочалася з того, що акціонери, залучивши кредитні кошти, взяли в оренду два млини у Смілі та розгорнули торгівлю

борошном, зерном і полотном. В управлінні компанією було розподілено обов'язки: Федір Смиренко та Степан Яхненко вели діловодство і бухгалтерію, а брати Кіндрат і Терентій Яхненки займалися практичними справами.

У 30-ті роки XIX ст. магазини фірми «Яхненки-Смиренко» були поширені по всій імперії, в одній тільки Одесі їх було шість.

Сімейна фірма набирала обертів, це був справжній холдинг з розгалуженою мережею промислових і торгових підприємств по всій імперії.

На підприємствах компанії працювали тільки вільнонаймані працівники. З розвитком промисловості, підприємці відкривали власні склади і торгові будинки у Києві, Кременчуці, Єлисаветграді, Харкові, Одесі, Москві, Нижньому Новгороді.

В голодний 1830 рік упродовж кількох місяців підприємці годували близько 10 тисяч селян. Всі знедолені приходили до їхніх млинів і безкоштовно отримували борошно.

У 1832 році засновникам фірми імператорським указом було присвоєно статус купців 1-ї гільдії та звання спадкових почесних громадян міста Одеси, що урівнювало їх з родовими дворянами.

Але на початку 1840-х років виникла аграрна криза й борошном торгувати стало не вигідно. Ось тоді фірма й почала торгувати цукром, що виявилось надзвичайно прибутковою справою. Свій перший мільйон торговий дім зробив на перепродажі цукру.

Компанія займалася також фінансовою діяльністю, відкривши грошову касу, подібну до сучасних банків, де від населення приймалися

Федір Степанович Смиренко

депозитні та видавалися кредитні грошові кошти під відсотки. Для службовців та робітників за кошт компанії споруджено цілий житловий квартал у Млієві, плануванням якого займалися французькі архітектори. У містечку працювали крамниці різних напрямків.

Смиренки та Яхненки, а згодом Харитоненко та Терещенки стануть не просто піонерами в освоєнні цієї галузі економіки (цукровиробництва), але і справжніми «цукровими королями» Російської імперії.

З відходом від справ та смертями засновників компанія почала поступово занепадати. У 1876 році збанкрутував основний кредитор компанії - банк Вайнштейна. У 1887 році припинив роботу цукровий завод, а наступного 1888 року діяльність припинили практично всі підприємства, в результаті чого компанія була ліквідована. У

1889 році виробничі споруди компанії Яхненків і Смиренків придбали поміщики Балашови [2].

Смиренки - «цукрові королі»

Викупивши з кріпацтва ще й двох своїх кмітливих синів, Платона та Василя, Федір Степанович Смиренко послав їх вчитися до Політехнічного інституту в Париж.

Повернувшись додому, оволодівши передовими світовими технологіями, сини радять батьку зайнятися власним виробництвом цукру. Світовий попит на який зростає шаленими темпами.

На той час цукор перетворився з продукту споживання багатих людей на продукт споживання для всіх. Це призвело до величезного попиту.

Перші цукробурякові заводи з'явилися в Росії в 1802 році. Розвивалося виробництво в Тульській, Орловській, Московській губерніях, але потужних обертів не набуло через непридатність земель для вирощування сировини. А в Україні для цього були всі умови: родючі землі, сприятливий клімат і наявність лісів, які давали необхідне паливо для цукрових заводів. Але цукробурякова промисловість спочатку неактивно розвивалася, бо надто вкоренилася думка, що найкращий цукор можна отримати лише з тростини.

В Україні першими відкрили цукрові заводи князь Понятовський і граф Потоцький, потім на цей ринок прийшов граф Бобринський, але тільки Платон Смиренко вивів виробництво цукру на якісно новий рівень.

Усе змінилося на початку 40-х років XIX століття, коли запрацювали цукрові заводи фірми «Брати Яхненки й Смиренко». Оснащені новітньою технологією, паровими двигунами, вони не поступалися кращим західноєвропейським (особливо французьким) заводам і вивели цукроваріння в Україні в найголовнішу й найприбутковішу промислову галузь. І недовіра до цукробурякової промисловості змінилася чималим захопленням. А найбільш дивним було те, що власниками цих заводів стали колишні кріпаки.

Здобувши фах інженера-технолога, Платон Смиренко повернувся в рідні краї. Саме у Платона виникла ідея побудувати власні цукрові заводи. Для цього обрали село Ташлик (нині Смілянського району на Черкащині). П. Смиренко їздив на кращі цукрові заводи Німеччини і Франції. Згодом втілював побачене на Ташлицькому

Платон Федорович
Смиренко

заводі, закупив кращі на той час машини і агрегати, запросив іноземних фахівців. Відвідавши Францію, замовив необхідне обладнання.

Смиренки спорудили в 1843 році перший в Україні і Російській імперії паровий цукрорафінадний завод в Ташлику, оснащений найпередовішою технікою.

У 1845 році орендуються і запускаються цукроварні в селах Олександрівка і Орлівка, будується завод в селі Руська Поляна.

Підприємства фірми «Рафінадний цукор братів Яхненко і Смиренко» з початку 40-х років XIX ст. диктують правила розвитку найприбутковішої галузі у всій Росії. Ташлицька цукроварня стає «законодавцем мод» у цукровій промисловості: власники інших заводів перебудовували свої підприємства в парові. Завод став найбільш передовим у всій Російській імперії, випередивши за якістю та кількістю виробленого продукту завод у Смілі, що належав іншому «цукровому магнату» графу Бобринському.

У 1846 році фірма «Рафінадний цукор братів Яхненко і Смиренко» клопочеться перед київською владою про придбання двох десятин землі на Куренівці, околиці міста, щоб побудувати новий цукрорафінадний завод. Не отримавши дозволу, вибрали інше місце - між Млієвом і Городищем на Черкащині.

Князь Михайло Воронцов сам запропонував тямущій родині побудувати завод біля Городища. Пообіцяв, що на полях вирощуватимуть буряки, даватиме дрова. У 1846 році уклали письмовий договір на 36 років про оренду 260 десятин землі під облаштування цукрового заводу. За іншими документами контракт склали в 1848 році терміном на 23 роки 9 місяців. Ворон-

цов розумів, що за такий довгий час може багато чого змінитися. Тому дав підписати папери також своєму сину, графам Браницькому, Потоцькому та іншим. Вручаючи договір, сказав: «Бог нехай допоможе вам повести справу щасливо, на користь собі і нашій дорогій вітчизні. Сподіваюся, що від мене і спадкоємців моїх ви будете мати, окрім сердечної уваги, повний захист і прихильність у вашій великій справі. Спадкоємці мої зобов'язані також правдиво ставитися до вашої справи, як і я. Але якби спадкоємці мої не поважали цього контракту, то государ-імператор його захистить, і ви зможете в крайньому випадку звернутися до його імператорської величності» [3].

Завод у Городищі стає найбільшим у Російській імперії. На Городищенському цукровому заводі не просто було встановлено найновіше обладнання, на ньому також впроваджувалися перші виробничі експерименти з оптимізації трудових відносин.

Секрет успіху братів - використання інновацій. Платон та Василь Смиренки, привезли з-за кордону нові технології, побудували додаткові заводи і переобладнали старі.

Оснащені новітнім обладнанням українські цукроварні дають до 21% чистого прибутку, тоді як інші заводи по імперії досягають лише 7%. Унікальність родини Смиренків в тому, що вони в 1850 році стають найпотужнішими виробниками та реалізаторами цукрової продукції в Європі. За рівнем прибутків Смиренків можна порівняти хіба що з сучасними нафтовими магнатами. Але вони живуть доволі скромно. Свої статки вкладають у виробництво.

Платон став керівником родинної фірми. Обслуговувати виробництво він доручив 30 фахівцям із Франції, яких привіз у Ташлик разом із сім'ями, давши їм платню удвічі більшу, ніж вони отримували вдома.

У 1848 році Смиренки звели у Млієві цеглярню, з власного будматеріалу спорудили там же цукровий комбінат небачених на той час розмірів, обладнаний найпередовішою технікою. Так, будівля рафінадного цеху мала сім поверхів. Він був обладнаний за останнім словом техніки - ручну працю замінили парові машини.

Але під час пуску Мліївського комбінату луснуло велике махо-

ве колесо пресової машини. Полагодити його можна було тільки за кордоном. Тоді Платон вирішив збудувати власний спеціалізований машинобудівний завод, який би забезпечував вчасний ремонт устаткування на всіх підприємствах фірми.

У 1846 році Смиренки будують власний машинобудівний завод у Млієві, який випускає сільгоспмашини та устаткування для цукрових заводів. Налагодили виробництво парових двигунів. І все обладнання для своїх цукрових заводів, вони вже не закуповували в Європі, а виготовляли в себе на заводі. На ньому ж виготовили перші металеві пароплави «Українець» (50 кінських сил) в 1853 році та «Ярослав» (100 кінських сил) в 1857 році - для транспортування своєї продукції - і таким чином започаткували новітнє пароплавання на Дніпрі. Інженерів і техніків для машинобудівного заводу запросили з Європи. Металообробні верстати Платон привіз із Франції, Бельгії та Англії. Це був перший в Російській імперії машинобудівний завод, обладнаний за останнім словом науки й техніки. Тепер фірма, окрім цукру, постачала і свої моделі цукроварного устаткування та сільськогосподарські машини для всієї імперії. До того ж, на підприємстві готувалися вітчизняні технічні кадри.

У результаті удосконалень у Смиренка та Яхненка можна було купити не тільки звичайний сіруватий цукор, але і додатково очищений

Фото з сайту discoverukraine.com

Садиба Смиренків, с. Мліїв, Черкащина

рафінад. Річні обороти компанії підскочили до 20 млн крб. Її векселі мали обіг у всій Російській імперії як готівкові гроші.

Кредитори шикувалися в черги, щоб запропонувати Симиренку та Яхненку свої гроші. А вони їх не встигали рахувати. Київський юрист Павло Клебановський, якому доводилося співпрацювати з цукровою імперією, якось згадував: «У будинку фірми стояла величезна скриня. Прикажчик поважних років носив щоденний заробіток в скриню, висипав рублі, червонці, не рахуючи брав, скільки йому потрібно було, заявивши тільки, на що потрібні гроші. Особливого контролю не було, але якщо іноді й перевірялися гроші, то завжди виявлялася справність, точність і акуратність. Усе ґрунтувалося на довірі до чесності прикажчиків, яка існувала в справах фірми».

Конкуренти не встигали за Симиренком та Яхненком.

Платон Симиренко був власником великої «цукрової імперії», в якій працювало понад 4 тисячі найманих працівників.

Дослідники підрахували: за останні роки перебування Платона Симиренка біля керма фірми виробництво лише окремо взятих мліївських підприємств удвічі перевищувало суму промислового виробництва в Києві!

Один із перших українських капіталістів цікавився не лише виробництвом і продажем товару. Він ще був одним із засновників раціонального садівництва в Україні, яке згодом розвинули його син Левко та онук Володимир Симиренки. За наказом Платона Симиренка під Млієвом було посаджено два великі сади, де фахівці вивели новий сорт яблук - знаменитий Зелений Ренет або, як його ще називають, Ренет Симиренка.

В день одруження (1847 рік) з Тетяною Іванівною Овчинниковою Платон Федорович в мліївському саду посадив яблуневе зернятко. Яблунька стала талісманом сім'ї. Її пагони прищеплювали в садах друзів і знайомих, розмножували й у своєму саду [4].

Собі - значить людям

Симиренки опікувалися соціальними проблемами своїх робітників. Промислове містечко в Млієві, збудоване під керівництвом Платона Симиренка, було справжнім оазисом в кріпосній імперії, і справляло неабияке враження на кожного, хто

його відвідував. Тут були створені всі умови для нормального життя робітників: дбали і про їхнє здоров'я, і про духовний розвиток та відпочинок. Кожна сім'я - і українців, і фахівців з-за кордону - жила в окремому будиночку (їх було 160) з садком і городом, самотні - в гуртожитку. Працювали парові лазні, магазин з помірними цінами, аптека, безкоштовна лікарня на 100 місць, бібліотека, аматорський театр [5].

У школі викладали вчителі з університетською освітою, а окремим навичкам роботи на цукровому заводі навчали в училищі на 150 місць. У містечку були водопровід і газове освітлення вулиць - диво на той час навіть для великих міст. У той час тільки три міста царської Росії освітлювалися газовими ліхтарями: Мліїв, Москва й Петербург.

На підприємстві Василя Симиренка в Сидорівці працювало 600 селян, отримуючи 40-45 копійок за день, що на той час було чимало. Як і в Млієві, в Сидорівці працювали школа зі спортзалом, аматорський театр. А найбільші свята, як наприклад, Різдво, святкували всім підприємством у великому залі заводу.

Платон Симиренко впроваджує 8-годинний робочий день. І це в той час, коли робітники працюють по 12-16 годин на добу. На заводах він виплачував достойну зарплату, лікарняні, пенсію. Це тоді, коли ще скрізь була кріпаччина [6].

Меценат і Шевченко

Влітку 1859 року в селищі Городище судилося зустрітися двом видатним українцям. Першим з них був Тарас Шевченко, вже відомий поет, який, повернувшись із довгого заслання, подорожував рідними черкаськими краями. Другий - Платон Симиренко. З першої години спілкування вони зрозуміли, що їх ріднить дуже багато. В обох батьки були кріпаками, обидва талановиті у своїх сферах, обидва словом і ділом розвивали рідний край.

Тарас Шевченко, побачивши заводські приміщення та промислове містечко, був настільки вражений, що розчулено промовив: «Батьку, що ти тут наробив?!».

Коли Симиренко запитав у поета, чому давно не було видно його книг, той, трохи повагавшись, пояснив: зараз йому немає за що їх видавати. Підприємець теж затинаючись і добираючи слова, щоб не образити Кобзаря, запропонував дати йому грошей у борг.

Шевченко не взяв нічого. Однак у листопаді написав Симиренку з Петербурга: «Ваше благодарное предложение приму я теперь как благоденствие с глубочайшей благодарностию. Издание будет стоить 1100 рублей. Если вы согласитесь получить ваши деньги экземплярами книги, для меня это будет легче. Если же деньгами, то я не обещаюсь вам уплатить ближе году с десятым процентом».

З відповіддю цукрозаводчик не забарився, відіслав зазначену суму з листом, в якому висловив готовність придбати весь тираж: «Велике спасибі Вам, що звернулися до нас у справі видання ваших пісень. Після виходу книг прошу відіслати їх на 1100 карбованців - і ми з Вами розквітаємось».

У січні 1860 року «Кобзар» вийшов друком тиражем 6050 примірників. Без згоди благодійника на титулі збірки було зазначено: «Коштом Платона Симиренка». Дізнавшись про це, промисловець образився: «Навіщо він написав? Справа була між нами, навіть моя дружина не знала. Покровительства його талант не потребує...».

Чинити благодійність без зайвого розголосу було особливо притаманне молодшому брату Платона - Василю, який став одним із найбільших меценатів в Україні наприкінці XIX - на початку XX століття [4].

Крах імперії

Однак, з подачі низки київських чиновників українофобів, імператор Олександр II сприймає випуск Кобзаря як державну зраду. Городищенські заводи Симиренків вважаються гніздом українського сепаратизму. Чиновники просто-напросто нищили своїх конкурентів. Адже земля, на якій були збудовані заводи родини, була орендованою у князя Михайла Воронцова. Несподівано нащадки князя різко відмовляють у продовженні оренди і викупі землі. Найприбутковіша компанія імперії опиняється на межі банкрутства. Продати заводи вони не могли, а це величезні гроші, величезне обладнання. Два семиповерхові заводи, оснащені за останнім словом техніки. Нічого не залишалось, як робити де-

монтаж обладнання, розбирання стін.

Від пережитого стресу передчасно помирає в 1863 році мозковий центр компанії Платон Симиренко, серйозно захворів на сухоти і на сорок третьому році життя, помер.

Цього ж року помер один із засновників фірми Кіндрат Яхненко, в 1866 році пішли з життя його брати Терентій та Степан, а наступного, 1867 року - Федір Симиренко, переживши свого сина Платона на чотири роки. Нащадки Яхненків почали вимагати поділу капіталу.

Кредитори фірми, щоб перестраховатися, призначили адміністрацію, яка взяла на себе ведення справ родинної фірми. Ще у 1862 році сім'я Платона Симиренка у зв'язку з важкою хворобою годувальника потрапила під опіку Черкаського міського сирітського суду.

Фінансові справи Ташлицького заводу контролювалися судом, дрібні сімейні витрати ретельно перевірялися чиновниками. Після смерті Платона Симиренка суд призначив опікунами дітей і майна покійного його дружину Тетяну Іванівну та брата Антона Федоровича (який помер через два роки). Тетяна Симиренко виявила неабиякі здібності в виробничих і господарських справах, підприємство залишалось прибутковим.

Однак шестеро дітей вимагали уваги, і влітку 1866 року Тетяна Симиренко підписала контракт, за умовами якого орендним утримувачем Ташлицького заводу став молодший брат покійного Платона Василь Симиренко. А через три роки завод перейшов під загальне керівництво фірми «Брати Яхненки і Симиренко».

Ташлицький завод був єдиним, де справи йшли добре. Некомпетентні і недобросовісні службовці адміністрації довели фірму практично до банкрутства.

Кредитори змушені були повернути сім'ї право голосу [7].

Василь Симиренко - технолог, промисловець і меценат

Щоб врятувати родинну справу, з навчання в Паризькій політехніці повертається молодший брат Василь. У 1868 році Василя Симиренка обрали головою адміністрації сімейної фірми.

Навчався Василь у вищому комерційному пансіоні в Москві, потім продовжив навчання у Санкт-Петербурзькому технологічному інституті, після чого протягом двох років - у Паризькій вищій політехнічній школі, по закінченні якої отримав фах інженера-технолога цукроварства.

Утім, як не намагався молодий інженер врятувати фірму і повернути їй колишню славу, незгода між кредиторами тільки прискорила крах Торгового дому. У 1873 році Василь Симиренко, відмовившись від своєї частини спадщини, залишив посаду голови адміністрації і полишив Мліїв.

Фірма «Брати Яхненки і Симиренко» перестала існувати в 1880 році, майно було розпродано і сплачено борги.

Василь Симиренко змушений був піти на крайнощі. Залишившись без спадщини, він розпродав обладнання та будівельні матеріали з демонтованих родинних заводів. А на виручені кошти з торгів за невелику ціну придбав занедбаний державний цукровий завод в Сидорівці недалеко від Корсуня на Канівщині та модернізував його за власноруч розробленим проектом.

Беручи позики, іноді на не дуже вигідних умовах (80% річних), він налагодив випуск цукрурафінаду вищого сорту. Йому вдалось розрахуватись з усіма кредиторами.

Попри фінансову скруту підприємства, його продукція не втрачає якості, засвідченої Золотою медаллю Лондонської всесвітньої виставки 1873 року.

За кілька років Василь Симиренко реєструє унікальний патент. Винахід скорочує витрати палива при виготовленні цукру в два рази. Це відкриття дозволяє цукровому магнату з часом накопичити суму 10 млн золотих рублів.

Крім того, працюючи в хімічній лабораторії, він винайшов нові способи виварювання цукру. У

**Василь Федорович
Симиренко**

спеціальних технічних журналах Росії часто друкувалися наукові статті Василя Симиренка.

У 1875 році В. Симиренко представив випарний апарат власної конструкції, опублікувавши опис та креслення винаходу в «Записках Киевского отделения Русского технического общества по свеклосахарной промышленности» та німецькому журналі «Leitschrift des vereins für die Rübenzucker – Industrie». Особливістю апарата була наявність чотирьох парових камер, з яких конденсована вода відділялася негайно, що й було визнано важливою перевагою винаходу. Того самого року винахідник провів випробування на Ташлицькому цукровому заводі. Отримавши позитивні результати, Василь Федорович подав клопотання про видачу привілею на винахід. Привілей № 77 від 9 листопада 1877 року на «Усовершенствование в устройстве выпарных аппаратов для сахарного производства».

Ще декілька винаходів В. Симиренка опубліковані в переліку привілеїв, виданих у Російській імперії в різні роки. Так, 23 лютого 1883 року Департамент торгівлі і мануфактур видав десятирічний привілей на винахід «Нагрівальний апарат для рідин або конденсатор для пару».

У 1886 році на основі ст. 93 Устава про промисловість Департамент торгівлі і мануфактур оголосив про надходження клопотань про видачу привілеїв, зокрема 25 червня 1886 року – від В. Симиренка на 10 років на «Удосконалений апарат для уловлювання частинок соку при дії випарних апаратів».

3 липня 1896 року Департамент торгівлі і мануфактур видав В. Симиренку привілей № 26 на винахід «Способ рациональной прибавки оттеков во время варки утфеля» [8].

Незабаром у Сидорівці на підприємстві, яке приносило мільйонні прибутки, господар відкрив пастильню (першу в Російській імперії), де з яблук саду, який заклав і виростив сам Василь Федорович, виготовляли мармелад і пастилу «Українську», яку експортували за кордон і ... прописували хворим у місцевій лікарні. Дорогий делікатес давав високий прибуток і звільнив країну від потреби імпортувати пастилу.

Капітал повинен служити суспільству в цілому, а не тільки своєму власнику

В. Симиренко турбувався не лише про технічне вдосконалення виробництва, а й про достатній освітньо-культурний розвиток місцевого населення. У Сидорівці діяли дві школи - ремісничі і сільськогосподарська. Викладання у них велось винятково українською мовою.

Василь Симиренко допомагав автору тексту «Ще не вмерла Україна» Павлу Чубинському. Щоб підтримати його фінансово, він взяв його своїм особистим помічником.

Василь Симиренко дуже любив український театр і тому посприяв утворенню аматорського колективу на Сидорівському цукровому заводі. Цей театр був одним із найкращих в Україні. Керував ним відомий громадєць Йоїль Руденко. До трупи, крім місцевої молоді та робітництва, входили також: Михайло Старицький, Марія Заньковецька, Ганна Затиркевич, Ганна Борисоглібська. А відомий історик і активний учасник цього театру Дмитро Антонович у книзі «Історія українського театру» високо оцінив досягнення Сидорівського театру. Якби трупа мала спеціальний вишкіл, то, на думку Д. Антоновича, театр посів би чільне місце серед корифеїв.

Василь Симиренко мав намір заснувати у Сидорівці народну школу на зразок Мліївської, але відмовився від цього наміру, бо уряд не дозволив вести викладання українською мовою.

Всі, хто знав Василя Федоровича, відзначали його скромну і лагідну вдачу. Побачивши його вперше, ніхто б не сказав, що це мільйонер. У Сидорівці тримався дуже просто і стримано, завжди вітався першим, був зовсім непомітний, хоча дуже енергійний. Ніколи не підвищував голос на підлеглих. Мав почуття гумору, притаманне тільки українцям, а працював з німецькою точністю, вдень - по господарству, вночі - за письмовим столом.

Василь Симиренко був одружений із дочкою

французького аристократа, який емігрував до України під час Великої французької революції. Софія Іванівна Альбранд повністю перейняла українську мову, культуру, звичаї та була все життя вірною дружиною, найближчою приятелькою й помічницею чоловіка, вела першу в Росії пастильню і відала садом, знаним на всю округу.

За свідченням сучасників, це була винятково чарівна і приваблива пара з незвичним на той час європейським мисленням та поведінкою: м'яка та лагідна вдача, глибока моральна і духовна культура, а надто стриманість і скромність Василя Федоровича та врода і експансивність Софії Іванівни. Обоє були людьми широкої освіти з усталеним літературним смаком та володіли іноземними мовами. Василь Федорович випишував силу-силенну технічної і художньої літератури з цілої Європи, так що за його поштою доводилось їздити хурою, тоді як сусідні поміщики за своєю пошталю вершників.

Симиренко був прихильником національної ідеї. Маючи практичну вдачу, він так само реалістично підходив і до національних питань. Ще змолоду поставив перед собою завдання заробляти гроші і спрямовувати їх на добрі справи. Десяту частину фінансів він надавав Київській Старій Громаді на культурно-громадські справи. Це добровільне зобов'язання В. Симиренко виконував до самої смерті. Даючи гроші, він казав однодумцям, що, на жаль, в Європі зовсім мало знають про Україну, а тому треба вжити заходів, щоб у закордонну пресу надавалися відомості про неї.

Василь Федорович був членом Київської Старої Громади ще з молодих років. Видавав спільно з П. Чубинським «Щорічник цукробурякової промисловості», сприяв виданню «Трудів» етнографічно-статистичної експедиції П. Чубинського в Україні та Білорусі.

Гарячий патріотизм і відданість українській справі склали зміст кожного вчинку і почину Василя Федоровича. Коли ці почуття переливались через вінця, перемагаючи його природну стриманість, їхній вияв набував вражаючої сили.

«Кожен мусить робити те, до чого здатний. Я тямлю заробляти гроші, то мушу заробляти їх для України. А нащо б я силувався так заробляти? Якби для України не були потрібні гроші, я б стільки не працював», - казав В.Ф. Симиренко.

Василь Федорович ревно і глибоко, з живим зацікавленням стежив за діяльністю Громади, але організаційних посад в ній не мав. Даруючи величезні кошти на українські справи, він ніколи

не вказував громадівцям, як їх використовувати. Коли ж його прагнення Громада не розділяла, робив це сам на додаткові кошти.

Для збереження мови й культури свого народу Василь Федорович здійснив дуже багато. У часи тиску на українську мову і культуру Валуєвського циркуляра та Емського указу мало яке українське видання на Наддніпрянщині виходило без допомоги Василя Федоровича. Він таємно допомагав М. Коцюбинському, Л. Українці, М. Драгоманову та іншим. Багато хто з них дізнався прізвище свого благодійника тільки на його похоронах. Лише у 1915 році після його смерті з'ясується, що протягом 40 років Василь Смиренко фінансував майже всі видання в Україні, на його кошти виходили: «Київська старовина», «Нова громада», перші національні газети «Рада», «Громадська думка», часописи «Україна» і «Літературно-науковий вісник» та допомагав видавати за кордоном «Україніше Рундшау» і «Рутеніше рев'ю» для ознайомлення європейців з Україною.

Один із видавців «Київської старовини» Володимир Науменко засвідчував, що Василь Федорович передав на часопис понад 35 тисяч карбованців. З непідробним інтересом меценат стежив за діяльністю одного з перших українських видавництв «Вік», що одразу розпочало широку, як на той час, роботу і потребувало лише тимчасової матеріальної допомоги. І її воно одержало, стало на ноги й розгорнуло активну діяльність. На перші видання «Віку» В. Смиренко передав 100 крб. - на той час для видавництва це був капітал. Пізніше Василь Федорович дав ще 300 крб. на друк однойменної антології «Вік» - першого прибуткового видання.

Коштом Василя Смиренка, але без розголошу, вийшло кілька видань «Кобзаря» Т. Шевченка. Так, коштом Київської громади, зокрема, М. Лисенка, М. Старицького, В. Смиренка видано двотомний «Кобзар» в 1876 році у Празі. Пізніше 1800 крб. Василь Смиренко передав Петербурзькій громаді на видання «Кобзаря» в 1907 році. Василь Смиренко спонсорував діяльність М. Драгоманова (оплатив покупку друкарні). Також допомагав окремим письменникам, як наприклад, Михайлу Коцюбинському та Іллі Шрагові; за його матеріальної підтримки вели досліді і видавали праці Олександр Кістяківський і Павло Чубинський; на його щорічну допомогу в 600 крб. Петро Ніщинський переклав «Іліаду», видану у Львові; фінансував створення хору Миколи Лисенка та його закордонну подорож.

Подарував 100 тисяч карбованців золотом на будинок для Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Протягом багатьох років матеріально допомагав українському гуртку в Київській семінарії, що дало студентам змогу утримувати бібліотеку і конспіративну квартиру, розповсюджувати українську книжку серед селян і організувати з'їзди колишніх студентів семінарії тощо. Василь Федорович опікувався громадським зібранням «Родина», «Товариством допомоги культурі і науці» і «Науковим товариством».

Василь Смиренко надавав кошти винятково на літературні та наукові, а не політичні завдання.

Не маючи дітей, В. Смиренко, за порадою приятеля професора В. Антоновича, склав заповіт, у якому все майно (цукровий завод в Сидорівці, 462 десятини землі, особняк на вул. Десятинній, 9 в Києві), що оцінювалось до 10 мільйонів карбованців, залишав у користування дружині Софії Іванівні. Будинок у Києві він заповів Науковому товариству ім. Т. Шевченка. Після смерті дружини майно мало піти на українські справи за розпорядженням комітету, власністю якого й стало те майно. Членами комітету були Володимир Антонович, Микола Лисенко, Володимир Науменко, Левко Смиренко, Леонід Смоленський та Ілля Шраг. Пізніше до комітету залучили небожа Смиренка Володимира Леонтовича, Михайла Грушевського, Петра Стебницького та Євгена Чикаленка.

На той випадок, коли після смерті обох Смиренків рідня судитиметься за капітал, меценат розпорядився видати комітету 40 тис. крб. різними облігаціями. А поки комітет міг розпоряджатися лише відсотками з паперів - 2 тис. крб. на рік. Пізніше комітет було зареєстровано як «Товариство підмоги українській літературі, науці і штуці».

В останні роки життя здоров'я Василя Федоровича погіршилось і Софія Іванівна намагалася всіляко оберігати його спокій. Особливо важкими для Смиренка були часи Першої світової війни. Він боляче переживав за Україну, її майбутнє, можливе поновлення утисків з боку влади, боявся знищення плодів його праці, передчував лихо.

Помер В. Смиренко 7 грудня 1915 року у Києві. Його поховали на Аскольдовій могилі. Як згадує Євген Чикаленко, Василь Федорович залишив 300 тис. крб «Товариству підмоги українській літературі, науці і штуці».

Після його смерті Софія Іванівна, виконуючи волю чоловіка, дуже щедро видавала кошти на

національні справи. Тоді, за домовленістю з удо-вою, для своїх потреб товариство купило друкарню Барського на Хрещатику. Тут планувалось друкувати нову щоденну українську газету. Колишній редактор «Ради» В. Ніковський взявся наново організувати і редагувати газету, якій дали назву «Нова рада». Маєток у селі Сидорівці дружина заповіла на заснування сільськогосподарської садівничої школи імені Василя Смиренка. Решту коштів - на народний університет імені В. Смиренка у Києві з викладанням українською мовою, а свій особняк - Українському науковому товариству.

Василь Смиренко, протягом довгого життєвого шляху зберіг вірність рідному народу, практично допомагаючи вирішувати глобальні завдання. Саме він сприяв друку численних значущих україномовних видань, що стали національним здобутком першого десятиліття ХХ століття.

Світ ніколи не дізнається про повний перелік добродійств Василя Смиренка, бо той був надто скромною людиною і не переносив подяк, слави і розголосу. Він і ніяків від них, і не йняв їм віри. Допомігав він анонімно, задовольняючись свідомістю виконання того, що вважав своїм обов'язком до Батьківщини. Давати так, щоб ліва рука не знала, що робить права, взагалі було родинною традицією у Смиренків.

Відомий громадський діяч Олександр Лотоцький назвав його українським Никодимом, бо він, як і св. Никодим, творив благочинні діла не для розголосу. Старогромадівці нарекли В. Смиренка великим Хорсом - слов'янським богом Сонця. Вони казали: «Хоре засяяв», коли від нього на якусь справу надходили гроші. Його можна назвати й українським атлантом, бо, як грецькі герої тримали небо, так він тримав на своїх плечах упродовж майже сорока років українське Слово.

Василь Федорович Смиренко увійшов в історію України як «найвидатніший найщиріший українець, який захоплювався українською справою не тільки до глибини своєї душі, а й до глибини своєї кишені» (Є. Чикаленко) [9].

Король садів

Незважаючи на популярність цукрового виробництва в кінці 80-х років ХІХ століття воно стало втрачати свою економічну рентабельність. Жорстка конкуренція, стрімке зростання важкої промисловості в пореформлений період,

Лев Платонович Смиренко

адміністративно-податковий тиск призвели до скорочення обсягів і згортання виробництва Смиренків. При цьому їх вроджені таланти промисловців-підприємців трансформувались в садівничій діяльності.

Знаменитий ранет П.Ф. Смиренка вивчив, науково описав і узаконив, продовжив селекцію, назвавши на честь батька, Лев Платонович Смиренко. Садівництво було захопленням Платона Федоровича Смиренка - на хуторі в Млієві у власному саду і оранжереї він зібрав понад сотню різних плодово-ягідних і декоративних рослин.

Лев Смиренко закінчив із золотою медаллю Одеську приватну гімназію Кнері, навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Київського університету, а потім - Новоросійського (за участь у революційних гуртках потрапив під нагляд поліції і був змушений переїхати до Одеси). Після закінчення курсу потрапив під арешт.

Майже рік перебував у в'язниці на Лук'янівці в Києві. З 1880 по 1887 роки перебував у засланні в Красноярську, а потім в Іркутській губернії. Хворів на тиф і гострий ревматизм, від якого не позбувся до кінця життя. Одружився в тюремній церкві з відомою польською революціонеркою Альдоною Гружевською (була причетна до замаху на царя Миколи ІІ).

У вільний час займався улюбленою справою - садівництвом, в оранжереях сибірського промисловця Кузнецова вирощував овочеві, декоративні, цитрусові культури і виноград. З ініціативи Льва Смиренка в Красноярську було закладено

міський парк.

У 1888 році, з поверненням Льва Платоновича Симиренка з політичного заслання в батьківську садибу в Млієві знову завирувало життя. Батькові заводи вже давно не працювали, як-то ще тримався маєток з городом і садом.

Лев вирішив з любительського батькового саду організувати приватний плодовий розсадник, оскільки влада позбавила його права працювати у вищих навчальних та науково-дослідних державних закладах, а також виїжджати за кордон. За півтора десятка років Лев Симиренко зібрав у своєму розсаднику понад 300 сортів хвойних та інших порід, 927 сортів троянд, більше 3 000 сортів плодових і ягідних культур, серед яких 900 сортів яблунь, 889 - груш, 84 - слив, 350 - вишень і черешень.

Це була найбільша світова колекція рослин найкращих сортів не тільки в Україні, але і в Російській імперії. На початку ХХ століття в Млієві цвів і давав високі врожаї карликовий сад, якому Лев Платонович пророкував велике майбутнє. Це була унікальна колекція низькорослих підщеп, які розмножуються вегетативно, яка стала базою для розвитку промислового садівництва в Росії. Мліївський розсадник співпрацював майже з усіма науковими закладами, розсадниками і плодовими фірмами світу.

Лев Симиренко збагатив промислове садівництво оригінальними розробками: розробив і впровадив технологію зимового щеплення плодових культур, величезного значення надавав сортам промислових насаджень і клоновій колекції. Вченого на всіх всеукраїнських та міжнародних виставках нагороджували високими нагородами за нововведені сорти.

Ще за життя талановитий українець став визнаним королем садівництва. За успіхи в науковому сортознавстві Льва Симиренка нагороджено Великою золотою медаллю Французького помологічного товариства (помологія - сортознавство). За плідну наукову і громадську діяльність в 1894 році був обраний член-кореспондентом Бельгійського товариства садівництва, в 1895 році - членом Французького національного помологічного товариства.

При розсаднику Л. Симиренка діяли приват-

на садівнича школа і училище садівництва.

З ініціативи Льва Платоновича в Російській імперії стали виходити журнали з садівництва, а сам він публікує свої капітальні праці, серед яких - результат 25-річної науково-практичної роботи «Кримське промислове садівництво» (1912 рік), видатне явище в світовій і вітчизняній науці.

У листопаді-грудні 1917 року більшовики кілька разів експропріювали землю розсадника. Лев Платонович сплачував до земуправи гроші за орендовану землю. Але врешті-решт розсадник було націоналізовано та перетворено на державне дослідне господарство, директором і науковим керівником якого призначено Льва Платоновича. Але в 1920 році в різдвяну ніч Л. Симиренко був застрелений [10].

Родина Симиренків зробила величезні потужні вклади в формування української держави. Вони будували Україну. ■

Список використаних джерел

1. Електронний ресурс <http://blog.echernenko.com/2011/родинна-легенда-сімі-симиренків/#more-2297>.
2. Електронний ресурс https://uk.wikipedia.org/wiki/Брати_Яхненки_і_Симиренко.
3. Електронний ресурс <http://www.horodysche.org.ua/?id=215>.
4. Електронний ресурс <https://nv.ua/ukr/publications/persha-tsukrova-200-rokiv-tomukriposnij-seljanin-fedir-simirenko-kupiv-sobisvobodu-i-stvoriv-kompaniju-z-bagatomiljonnimiborotami-114341.html>.
5. Електронний ресурс <http://heroes.profi-forex.org.ua/simirenko-platon-fedorovich>.
6. Електронний ресурс <https://novadoba.com.ua/15790-cukrozavodchik-uchenyy-mecenat.html>.
7. Електронний ресурс <http://archive.kontrakty.ua/gc/2003/37/57-korotko.html?lang=ua>.
8. Електронний ресурс <http://www.uipv.org/iupload/file/242015-a-Ferchuk.pdf>.
9. Електронний ресурс <http://secinfchounbk.blogspot.com/2015/03/180-1835-1915.html>.
10. Електронний ресурс <http://kod-ua.com/item/41412-istoriya-oligarkhov-simirenki-sakharnye-koroli-ukrainy>.